

L'immigraziun taliana en Frantscha

L'unitad republicana sa funda sin il linguatg

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ L'elecziun da papa Francesc, figl argentinalis da geniturs piemuntais, fa endament ils milliuns Taliens emigrads durant il 19avel e 20avel tschientaner. I na gievan betg tuts sur l'ocean; blers passavan mo il cunfin alpin e restavan en Europa. Gia avant la nascentscha dal reginam da l'Italia 1861 chattav'ins lavurers talians en l'agricultura ed en las minieras da la Frantscha. En lez pajais datti oz blera glieud cun in num da famiglia che cumprova ina derivanza taliana, era sch'el vegn pronunzià «à la française». La cità africana da Brazzaville porta il num da ses fundatur Pierre Savorgnan de Brazza (1852–1905), da derivanza furlana, uffizier da la marina franzosa. L'istorgia da l'emigraziun è ina domena impurtanta da la perscrutaziun sociolinguistica taliana. A l'Universitat da Genua, per exemplu, docescha la romanista Maria Cristina Castellani (mariacristina.castellani@provincia) pedagogia interculturala e didactica dal talian sco segund linguatg, grazia a sia vasta experientscha da magistra e d'inspectura per l'instrucziun da talian en plis pajais dal mund. Ils 18 da mars 2013 ha'l fatg in segund docter («seconda laurea»), numnadama in linguis e litteraturas estras, cun ina lavour davart l'emigraziun taliana en Frantscha (1). Quella lavour analysescha l'inscunter tranter undas migratoricas dal 19avel e 20avel tschientaner ed ina da las pli veglias naziuns europeicas. L'autura ha gentilmaint surlaschà il text da sia dissertaziun al public da La Quotidiana. I suonda ina resumaziun da lezza lavour.

Crisa economica e xenofobia

L'onn 1851 vivevan «passa 63 000 Taliens» (p. 25) en Frantscha. Ma tgi valeva tschella giada sco Talian? Probablamente era la glieud da Nizza e Savoia, lezza giada subdita dal retg da Sardegna-Piemont. «Blers Taliens eran musicists ambulants, cunzunt cun orgelets (...). L'ambassadur talian Tornielli calculava 1870 ch'i dettia var 3000 musicists ambulants sin las vias da Paris (...). En il roman 'Sans famille' da Malot (Paris 1878) (...) è Vitalis in pauper artist talian che gira per la Frantscha (...). Ma ins chatta era (...) Garofoli, sfruttader da pitschens murdieus talians» (p. 31). En ils onns 1878–1982 è vegnida «l'emprima unda taliana da migraziun vers la Frantscha, cun annualmain var 77 000 umans» (p. 25). Lur è creschida l'ostilitad encounter l'immigraziun taliana: «Tranter 1873 e 1896 èn sa derasadas en Frantscha ina gronda depressiun ed ina stagnaziun economica preoccupanta. Dalonder l'odi dals lavurers franzos encounter ils Taliens; lezs valevan sco concurrents (...). 1881 durant ils uscheditgs 'Vespri marsigliesi' han fullas ravgentadas scurrentà Taliens ch'avevan probablamente tschivlò ora schuldada franzosa e lur bandiera. 1897

ha l'anarchist talian Sante Caserio (...) mazzà Sadi Carnot, president da la republika franzosa; quai ha chaschunà manifestaziuns ordvart violentas ed ina vaira chatscha sin Taliens (...). Quella giada n'era la Frantscha anc mai stada la destinaziun da migraziuns relevantas; (...) ins regardava lezza massa da glieud (...) sco in'autentica invasiun. Il mitus da l'invasiun (...) fa adina part dapertut d'ina tenuta xenofoba; ma gist lezza giada, davent da 1882, refusavan ils Franzos ils Taliens pir da dretg sco lur inimis, pervi da l'allianza tranter Italia e Germania, en in clima d'extrem naziunalismem. La decadenza economica accentuava anc las difficultads d'integraziun ed accentuava la concurrenza tranter lavurers franzos e talians» (p. 32). L'autura rapporta d'in cas da dumping da pajas che ha chaschunà 1893 «ina sort guerriglia cun bastuns, stilets, schluppets (...) e tricolors franzos (...). Ils patrunz e la burgaisia industriala mussavan bainvulentscha areguard ils Taliens; la tenuta naziunalistica e conservativa cumpariva plitost tar ils lavurers» (p. 34). La disfatga e capitulaziun dal davos imperatur franzos 1870 a Sedan ha muntà la fin d'in'epoca. Ils trentatraz onns tranter la capitulaziun da Paris 1871, cun la perdita da l'Alsazia-Lorena, e l'entschatta da l'Emprima guerra mundiala 1914 han rinforzà l'identidad naziunalda ed il regl da vendetga en Frantscha, derasads da la scola republicana e dal dretg masculin d'elegger. «Ils Taliens gidavan ils Franzos a sa sentir pli Franzos (...). I vegnivan d'in pajais allià cun la Germania odiada; blers eran paupers e 'rubavan la lavour' dals Franzos» (p. 36).

Midar l'atgna identidad culturala

Ils umans immigrads en Frantscha en ils davos onns dal 19avel tschientaner han pia stui renunziar almain parzialmain a lur identidad culturala. Castellani citecha la linguista Monica Barni (barni@unistrasi.it, Università per Stranieri di Siena): «L'acquist dal linguatg franzos para l'atgnadad principala da lur mund linguistic e cunzunt da quel da lur uffants» (p. 43). Quels umans levan pia «vegnir sblatgs, annular lur atgna identidad culturala discriminada, sa sragischar sezs, per meglierar la posiziun da lur uffants (...) e crear in spazi vital, pia in spazi linguistic nov (...). I han sa laschads purtar da l'unda d'assimilaziun e (...) da la fascinaziun da la sociedad e cultura franzosa, purtada da quel linguatg custaiwel che la politica leva e vul absolutament proteger» (pp. 43–44). L'autura punctuescha: «Tgi che frequentava la scola a la fin dal 19avel tschientaner, tar la nova fundaziun explicita da l'identidad, ha survegnì squittas da cultura franzosa che transmettevan ils elements da la patria nova, ensemble cun il passà e las valurs da la republika ed ils simbols da la naziun (...). Oz translatesch'ins en franzos mintga pled dal 'web» (p. 46). Castellani fa lur endament en paucs pleuds il

destin dals linguatgs minoritars autoctons, cunzunt «l'extirpaziun (...) da la ritga cultura occitana. Ins ha sfurzà si il franzos, cun la scola per tuts uffants ed il servetsch militar naziunal obligatori (...). L'avantatg d'esser in stadi unic e stabil dapi tschientaners (...) ha manà a perder las atgnadads, cunzunt linguisticas, da las differentas etnias (...) existentes en las regiuns d'in vast pajais (...) multifar, areguard la geografia, l'ambient, il passà e la cultura» (p. 49). L'autura menziuna er il francoprovenzal u arpitan, renconuschiè en Italia en virtid da la lescha da 1999 per las minoritads. Castellani citescha lur ina declaraziun da president François Hollande a Kinshasa, ils 13 d'october 2012, durant il «sommet de la francophonie»: «Qui parle français, parle les droits de l'homme!». Ma ils magisters franzos che chastiavan ils uffants culpaiveis da discurrer breton, catalan, flam u occitan na chapivan betg ils dretgs umans sco che nus als chapin oz.

Integraziun ed ierta culturala

Per l'uman immigrà distingua Castellani, sper l'assimilaziun, autres duas pus-saivladdas da far part da la sociedad nua ch'el è vegni a viver: L'integraziun e l'inclusiun. «L'integraziun descriva la situaziun d'in individu u d'ina gruppera sociala che, en interaciun cun autres gruppas u auters individis, parta normas e valurs da la sociedad. 'Integraziun' en lez senn è il cuntrari da 'marginalisaziun', 'divergenza' ed 'exclusiun'. I n'è betg per cas ch'ins dovrà oz pli gugent, en Italia, la noziun d'inclusiun; ma quai na correspunda betg precis al svilup che jau manegel» (p. 50). L'autura citescha la definiziun dal «Haut Conseil à l'intégration» franzos (HCI, www.hci.gouv.fr): «Integrar munta stimular la participaziun activa a l'entira sociedad da tut las femnas e tut ils umens che vegnan a star en noss intschess a moda duraivla. Ins accepta senza patratgs zuppads ch'i survivan atgnadads cunzunt culturalas, ma ins fa resorir las sumeglientschas e convergenzas areguard l'adualitat da dretgs e duairs per garantir la coesiun da nossa sociedad» (2). Castellani conclude punctuond la relevanza dals curs da lingua e cultura da derivanza per descendants d'immigrads ch'enconuschan savens mo in talian dialectal; l'Italia «als porscha lur almain ina buna persuna d'instrucziun ed insa-quantus cudeschs talians (...). Il talian per els n'è betg in'ierta culturala e linguistica vairamain a disposiziun en lur bagascha, mabain in acquist repassà» (p. 82). Pir uschia poni cuntanscher ina sort bilnguitad persunala.

1. Maria Cristina Castellani, *L'emigrazione italiana in Frantscha e l'insegnamento dell'italiano lingua di origine. I corsi ex lege 153/71. Genova (Università degli studi di Genova, Dipartimento di lingue e culture moderne), onn universitar 2011-2012, 7 da favrer 2013.*

2. *L'intégration à la française. Rapport du Haut Conseil à l'intégration, Paris 1993.*